

Báró Wesselényi Miklós élete és munkái.

Irta: *Dr. Kardos Samu.* (Légrády Testvérek könyvnyomdája. A két kötet ára 30 korona).

A múlt század nagy nemzeti küzdelmének egyik hatalmas alakját sikerült megrajzolnia Kardosnak. A gyermekkorában Zsibón, a Wesselényiek ősi fészkeben töltött évek rajongó szeretettel töltöttek el a család, különösen a nagy Wesselényi Miklós iránt. Az életrajzi adatok kutatása közben szorgalmát és kitartását a megillető sikeren kívül nagy szerencse is jutalmazta. Megnyílt előtte a Wesselényiek levéltára, kezébe kerültek Wesselényi Miklósnak eddig még ismeretlen levelei, Kossuthnak eddig még szintén ismeretlen, budai fogságában írott 49 drb. levele. Hozzájutott Wesselényinek barátjához, Ujfalvy Sándorhoz intézett leveleihez; felhasználhatta Ujfalvy naplójegyzeteit. A kezébe került leveleket és adatokat természetesen főleg abból a szempontból használta fel, illetőleg közli, amennyiben hőisével szorosabb kapcsolatban vannak. Fontos és feltétlenül szükséges volna, hogy napvilágra kerüljenek a többi kincsek is, melyek a magyar nemzet nagy korszakának nem egy helyzetét fogják az eddigittől eltérő, teljesen tisztá világításban feltüntetni.

Talán sokaknak fel fog tűnni, hogy a két hatalmas kötetre terjedő munka a beszédeknek, leveleknek, országgyűlési tudósításoknak, vádiratoknak olyan tömegét foglalja magában, melyek az író munkásságát terjedelem tekintetében többszörösen felülmúlják. De mi csak helyeselni tudjuk Kardos eljárását. Wesselényi élete oly homályosan él a köztudatban, hogy az állítások igazolásánál még a bizonyítékok halmozása szükséges. Valóban nehéz dolga volt Kardosnak. Ha a reformkor legnagyobbjainak életét akarjuk feldolgozni, a nyers és feldolgozott adatok egész tengere áll rendelkezésünkre. A Wesselényire vonatkozó irodalom nagyon szegényes, Kardos leginkább csak onnan meríthetett, ahol másokkal kapcsolatban szerepel a nagy politikus; a Deákra, Kossuthra, Széchenyire vonatkozó irodalomból. Emberi természetünkől következik, de szükséges is, hogy a Deákra, Széchenyire, Kossuthra vonatkozó irodalomban ne Wesselényi álljon előtérben, hanem mindig az, kinek életrajzát adja a szerző. Hisz a történetíró nem vét az igazság ellen, ha ösztönszerűen úgy csoportosítja a tényeket, hogy az ő hőse legyen előtérben; arról pedig csakugyan nem tehet, hogy e három nagy emberünkről szóló munkák olvasójának lelkébe Wesselényi mindenütt mint mellékszereplő fog bevésozni. Minthogy Wesselényinek eddig még nem volt életrajza, tehát így ment át a köztudatba. Helyesnek tartjuk ennél fogva, hogy ez a díszes kiállí-

tású munka adatok tömegéből van felépítve, nem subjektív gondolatoknak, nem szép frázisoknak a tárháza. Az állításokat a bizonyítékok tömege kíséri, melyek egyrésze még csak ezután kerülhet aprólékosabb feldolgozásra.

Kardos többször említi, hogy Wesselényit eddig elhanyagoltuk, de nem fejtegeti okát. Pedig igen könnyen megmagyarázhatta volna. Nemesak a nagy közönség, hanem a tudós elméje is gyakran átsiklik átmeneti korszakokon, átmeneti politikusokon. Míg a kiinduló pont és befejező esemény rendkívül érdekel bennünket küzdőivel együtt, az eszme, a gondolat továbbvivőit el szoktuk hanyagolni. A nemzet fölébresztése összeforrt Széchenyi nevével, a mozgalom betetőzése a Kossuthéval, a mentési munkát a Deákéval. Wesselényitől elvették mind a kezdeményezés dicsőségét, mind a befejezés érdemét. Pedig ha nem is egyenlő rangú a három említettel, méltán sorakozik melléjük negyediknek. Széchenyi megindítja a felújulás korszakát, Wesselényi tovább vezeti a nemzetet, míg vállain Kossuth emelkedik magasra. Mindhárman nagyok voltak, de mind a háromnak éreznie kellett egyszer, hogy kiesűszott alóluk a talaj, mikor az általuk képviselt álláspont beleütközött a nemzet többségének felfogásába.

A nagy Wesselényi apját ismertük már Kemény mesteri jellemrajzából; Kardos néhány vonással csak igazolja Kemény felfogásának helyességét. Az idősebb Wesselényit törhetetlen energiája, fékezhetetlen indulata, bámulatas kitartása talán a nemzet élére állították volna egy rá nézve alkalmasabb korban. De beszorítva a vármegye szűk határai közé, ártalmára vált környezetének s magának egyaránt. Annyira elragadta néha indulata, hogy a végletekbe ment. Egy ízben hadat izent birtokos szomszédjának s felfegyverkezett eselédái élén ostromolta a kastély elzárt kapuját. Vajjon nem az apa vére lett-e urrá a fiúban, mikor az udvar erőszakoskodása idején hatalmas öklével döngette az országgyűlés színhelyére vezető bezárt kaput. Az apa kis területre szorítva zsarnok volt, a fiút a politikai helyzet szabadsághóssá tette.

Kardos munkájából kitűnik, hogy ugyanaz volt Erdélyre, a mi Széchenyi Magyarországra nézve. A közöttük és később politikájuk között levő különbséget lázongó vére, szenvedélyes temperamentuma okozta. Megfélemlíteni nem lehetett, törvénysértést nem tűrt, hanem mindjárt körütra indult, mihelyt az udvar letért a törvény talajáról. Erősítette a kishitűeket, biztosította a esüggedőket, utat jelölt ki a küzdők számára. A Kardos munkájában közlött beszédekből és levelekből egyaránt kitűnik, hogy a törvényes talajról nem lépett le, hanem beszédeit épen a törvény megtartása, helyes magyarázata érdekében tartotta. Kardos többek között közlésezi Désen tartott szónoklatát. Mily igazságot tartalmaznak a belőle kiszakított sorok: „Törvényt

soha is tisztán érteni nem lehet, hanem ha ennek szellemit s célját ismerjük. A szavak ezen gyakran bizonytalan s többnyire félre-magyarázható tolmátsai az emberi gondolatoknak s akaratainak csak úgy nyerhetnek elhatározottságot, csak úgy válnak rendíthetetlen s okokkal támogatott állításokká, ha tisztán tudatik, hogy szerzője mi tzelből és mi tzelra alkotta azokat s mi magyarázatot adott nekik akkor, midőn létüket adta.“ E bevezetés nem demagógé, hanem előkelő jogászé.

Igen értékes Kardos munkájának az a része, melyben megdönthetetlen bizonyítékokkal rajzolja Wesselényi álláspontját és gondolkodását a szabadságharez idején. A kérdést sikerült teljesen tisztáznia. Kossuth iránt ugyan elhidegedik az uralkodóval való szakítás után, de sikert kíván működéséhez. Betegen, vakon megy külföldre, de nem szöke, hanem távozását bejelentve. Mikor pedig az országgyűlés törvényt hoz a külföldön időző magyarok ellen, megható buzgalommal ajánlja fel Kossuthnak hazajövetelét, ha a beteges, vak ember számára valami teendőt tudna adni. Tehát Lamberg meggyilkolása után még mindig nemzetének többségével érez. E tragikus sorsú férfiúra csakugyan ráillenek Kossuthnak következő szavai: „Wesselényit a haza nagy fiai közzé számítottam mindig. De megvallom, az ítélő tehetségnek azon preciziója, melylyel a legszövevényesebb tárgyaknak is sokoldalú nézeteit villámsebes-séggel felfogja s az elhatározó gondolatokat egy minden ellenvetést legyőző fényesomóban egyesíti, a bámulásig meglepett. Hozzájárul azon igazságszeretet, mely minden haszonlesést kizár; azon határtalan hazafiság, mely a közjóért minden áldozatra, minden resignatiora kész, a széles ismeretekkel kiművelt elme és az előadásnak ritka ereje, mely minden szavába egy mázsányi erőt szorít. Nem esoda tehát, hogy nézetei és gondolatjai minden követek által nagy tiszteletben tartatnak és ő körülte egyesül a Haza választottjainak azon választott színe, kiknek kezeik szövik az országos végzések gombolyagját, melyet aztán a többiek legombolyítani segítenek“. Mintha csak e tételt iparkodott volna Kardos bebizonyítani.

Előttünk áll Wesselényi élete összenőve a reformkorral. Ismét közelebb jutottunk egy nagy lépéssel ahhoz, hogy Kossuth életének megírása után elkészüljön a reformkor valódi képe és igazán pragmatikus története. Még mindig sok írat hever felhasználatlanul, amelyek esetleg pusztulásba mehetnek, ha nem akad közelebről még egy oly lelkes és szerencsés kutató, mint a milyen Kardos Samu.

Hátra van még, hogy a mű hibáiról is megemlékezzünk. Néhol túlságba megy írónk az idézéssel, ott t. i., ahol általánosan ismert dolgokat közöl. Ezekre elég lett volna hivatkozni. Sajnos, nélkülöznünk kellett e munkában Wesselényinek mint írónak és tudós-

nak igazi jellemzését. A szlávokról írott munkája, a Balitéletek megérdemelték volna, hogy Kardos ne elégedjék meg egyes részek közzétételével, hanem igyekezzék a munkák tárgyát megvilágítani, fejtegetni. E nélkül a Wesselényiről írott munka hiányos.

Ez apró hiányokat nem tekintve, igen sokat nyertünk Wesselényi életével. Régen nem jelent meg a magyar könyvpiaczon annyi érdekes történeti kérdésbe bevilágítást nyújtó könyv.

Lengyel Miklós.

Bacsányi János élete.

Irta: *Dr. Szinnyei Ferencz.* M. T. Életr. 1904. 3—4. füz. Athenaeum 210 l.

A megújhódás korának Bacsányinál alig van érdekesebb írója. Nemesak annyiban képviselője a megújhódásnak, mint Bessenyei, Gvadányi vagy Révai, hogy a magyar nyelv és nemzetiség magasra emelését munkálja írásaival; Bacsányi a politikai megújhódásnak is ernyedetlen munkása. A mint maga kiemelkedik a népi sorsból, úgy szeretné kiemelni hazáját az előjogok lenyűgöző hálójából. Hajlamaiért fogságot szenved, s hajlama hajtja, hogy Napoleon kiáltványát magyarul megszerkeszse. Mert hiába igyekszik Szinnyei valószínűségi alapra állítani azt, hogy nem Bacsányi volt e híres szózat fordítója: a körülmények, a mint azokat Széchy Károly összeállította, a Kazinczy feljegyzése mellett szólnak. Mindaddig, míg bizonyossággal nem lehet kimutatni, hogy más fordította, Bacsányit kell a Napoleon-féle kiáltvány fordítójának tartanunk. E tekintetben nincs okunk Kazinczyt elfogúlnak tartani. Mindenesetre van jogosultsága a Szinnyei állásfoglalásának is.

Amde nincs alapja Szinnyei azon felfogásának, hogy Bacsányi irodalmi vezérnek született. Bacsányi — ez a sui iuris férfiú — irodalmi vezér! Hiszen két íróval, Szabóval és Kazinczyval, az előleges megegyezés daczára is összevesz. Összetűz hivatalfőnökével, Rájnissal s élete második felében az egész magyar irodalommal ha nem is ellenséges viszonyban él, de jó viszonyban épen nem. Függetlenkedik, magában csak erényt, tehetséget, hivatást lát és érez; másoknak csak a hibáit vagy első sorban a hibáit látja meg. Ilyen jellem vezérnek nem való, legkevésbé az irodalom köztársaságában. Tanúltsága, tehetsége, nyelvének ereje, gondolatainak gazdag fénye, ezek mind vezéri tulajdonságok; de hajthatatlansága, függetlenkedése, önmagának túlságos becsülése, íróársainak kiméltlen megbíráása, nyersesége, nyugtalansága: erkölesi tulajdonságai mind nem vezérletre, nem az erők észrevétlen összekapcsolására, de azok szétválasztására hajtották őt. Ezért lett nem Bacsányi, hanem a síma, szépet és szépen beszélő Kazinczy az irodalmi vezér. Bacsányi pedig — igaz, más okokból is — egészen elszigetelődött.